

**Ресми рецензенттің «6D021300 – Лингвистика» мамандығы бойынша
ОСПАНГАЗИЕВА НАЗГУЛЬ БАКЫТОВНАның
«Түркі тілдеріндегі фонологиялық айырым белгілерінің тарихи
негіздері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына арналған
жазбаша пікірі**

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	<p>1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі:</p> <p>1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету);</p> <p>2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету);</p> <p>3) диссертация <u>Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.</u></p>	<p>Диссертациялық жұмыс «Түркі тілдеріндегі фонологиялық айырым белгілерінің тарихи негіздері» тақырыбына арналған және Қазақстан Республикасында ғылымды дамытудың басым бағыттарының бірі болып табылатын «4. Елдің зияткерлік әлеуеті. 4.2. Гуманитарлық ғылымдар саласындағы іргелі және қолданбалы зерттеулер» бағытына толық сәйкес келеді. Зерттеуде түркі тілдерінің, соның ішінде қазақ тілінің фонологиялық жүйесі диахрондық аспектіде қарастырылып, фонемалардың айырым белгілерінің тарихи қалыптасуы мен эволюциясы ғылыми негізде талданған. Бұл бағыт ұлттық тілдің тарихи негіздерін айқындау, түркі тілдерінің салыстырмалы-тарихи дамуын зерделеу, тілдік мұраны ғылыми тұрғыдан жүйелеу сияқты мемлекеттік маңызы бар ғылыми міндеттермен тікелей сабақтас. Сонымен қатар диссертация мазмұны қазіргі тіл біліміндегі өзекті мәселелерге — тарихи фонология, диахрондық типология, вокализм мен консонантизм жүйелерінің эволюциясы, фонемалардың айырым белгілер теориясына негізделген. Зерттеу нәтижелері қазақ тіл білімінің теориялық базасын тереңдетуге, түркітану ғылымындағы тарихи-фонологиялық зерттеулердің дамуына елеулі үлес қосады.</p> <p>Осыған байланысты диссертация тақырыбы ғылымның даму бағыттарына толық сәйкес келеді және өзектілігі ғылыми тұрғыдан негізделген</p>

2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін <u>қосады</u> /қоспайды, ал оның маңыздылығы <u>ашылған</u> /ашылмаған.	Диссертациялық жұмыс түркі тілдерінің, оның ішінде қазақ тілінің фонологиялық жүйесін диахрондық тұрғыдан кешенді зерттеуге арналған және қазіргі тіл біліміндегі өзекті мәселелердің бірін қамтиды. Зерттеуде фонемалардың айырым белгілерінің тарихи қалыптасуы, олардың вокализм мен консонантизм жүйелеріндегі эволюциясы тілдік материал негізінде ғылыми тұрғыдан дәлелденген. Жұмыстың ғылым үшін маңыздылығы, ең алдымен, айырым белгілер теориясының түркі тілдеріне диахрондық аспектіде жүйелі түрде қолданылуымен айқындалады. Автор фонологиялық айырым белгілерді тек синхрондық сипатта емес, тарихи даму үдерісінде қарастырып, фонемалардың позициялық өзгерістерін, фонологизация механизмдерін және олардың тіл жүйесіндегі қызметін нақты деректермен көрсеткен. Сонымен қатар диссертацияда қазақ, қарақалпақ, ноғай, татар, башқұрт, қырғыз, өзбек, түрік және басқа да түркі тілдерінің материалдарын салыстыра талдау арқылы түркі фонологиясының жалпы заңдылықтары мен ұлттық ерекшеліктері айқындалған. Бұл зерттеу нәтижелері түркітану, тарихи фонология, салыстырмалы тіл білімі салаларындағы ғылыми ізденістерді тереңдетуге мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, диссертациялық жұмыс ғылымға үлес қосады және оның ғылыми маңыздылығы толық ашылған.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: <u>1) жоғары</u> ; 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	Диссертациялық жұмыстың мазмұны, құрылымы және ғылыми нәтижелері докторанттың зерттеуді өз бетінше, дербес жүргізгенін көрсетеді. Жұмыста пайдаланылған теориялық тұжырымдар мен әдіснамалық негіздер автор тарапынан жүйеленіп, түркі тілдерінің көлемді тілдік материалдарына сүйене отырып талданған. Зерттеу барысында фонемалардың айырым белгілерінің тарихи дамуына қатысты ғылыми тұжырымдар, салыстырмалы-тарихи және типологиялық талдаулар автордың жеке ғылыми ұстанымы мен зерттеу

			логикасы негізінде ұсынылған. Жұмыста бұрынғы зерттеулерге сілтемелер орынды пайдаланылып, олар авторлық пайымдаулармен салыстырыла талданған. Сонымен қатар диссертацияның негізгі нәтижелері докторанттың жарияланған ғылыми мақалаларында көрініс тапқан, бұл зерттеу нәтижелерінің авторлық сипатын және өздігінен орындалғанын айқындайды. Осыған байланысты диссертациялық жұмыста өзі жазу принципі жоғары деңгейде сақталған деп есептеуге болады
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: <u>1) негізделген;</u> 2) ішінара негізделген; 3) негізделмеген.	Диссертацияның өзектілігі кіріспе бөлімінде жан-жақты негізделген. Автор түркі тілдері фонологиясындағы, әсіресе фонемалардың айырым белгілерінің тарихи тұрғыдан жеткіліксіз зерттелгенін нақты ғылыми проблема ретінде көрсетеді. Қазақ және жалпы түркі тіл біліміндегі тарихи фонологияның кенжелеп қалуы, диахрондық зерттеулердің қажеттілігі дәлелді түрде айқындалған. Зерттеудің өзектілігі қазіргі түркітану мен тарихи фонологияның ғылыми сұраныстарымен толық сәйкес келеді.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды: <u>1) айқындайды;</u> 2) ішінара айқындайды; 3) айқындамайды.	Диссертацияның құрылымы мен мазмұны қойылған тақырыпқа толық сәйкес келеді. Жұмыста түркі тілдеріндегі фонологиялық айырым белгілерінің тарихи негіздерін ашуға бағытталған. Алғашқы бөлімде түркі тілдері фонологиясының теориялық, әдіснамалық негіздері зерделенген. Екінші бөлімде фонема мен айырым белгілер теориясының қалыптасуы сипатталса, үшінші бөлімінде вокализм мен консонантизм жүйелерінің тарихи эволюциясы жүйелі түрде талданған. Мазмұн тақырыпты толық ашып, оның ғылыми шеңберін нақты айқындайды.
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді: <u>1) сәйкес келеді;</u>	Диссертациялық жұмыстың мақсаты мен міндеттері зерттеу тақырыбынан логикалық түрде туындайды. Қойылған міндеттер фонемалардың айырым белгілерінің тарихи дамуын,

		<p>2) ішінара сәйкес келеді; 3) сәйкес келмейді.</p>	<p>олардың түркі тілдеріндегі эволюциясын, салыстырмалы-тарихи тұрғыдан сипаттауды толық қамтиды. Мақсат пен міндеттер нақты, өзара үйлесімді және зерттеу мазмұны арқылы толық орындалған.</p>
		<p>4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан: 1) <u>толық байланысқан</u>; 2) ішінара байланысқан; 3) байланыс жоқ.</p>	<p>Диссертациялық жұмыстың құрылымы логикалық тұрғыдан бірізді құрылған. Теориялық негіздерден бастап, тарихи-фонологиялық талдауларға, одан әрі қорытындыларға дейінгі барлық бөлімдер бір-бірімен мазмұндық және әдіснамалық тұрғыдан тығыз байланысқан. Әр тарау алдыңғы бөлімдерде жасалған тұжырымдарды тереңдетіп, келесі ғылыми қорытындыларға негіз болады. Жұмыстың ішкі логикасы, құрылымдық тұтастығы сақталған.</p>
		<p>4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған: 1) <u>сыни талдау бар</u>; 2) талдау ішінара жүргізілген; 3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген; 4) талдау жоқ.</p>	<p>Автор ұсынған ғылыми тұжырымдар мен қорытындылар бұрынғы зерттеулермен салыстырыла отырып, сыни тұрғыдан бағаланған. Фонемалардың айырым белгілерінің тарихи дамуына қатысты жаңа пайымдаулар түркі тілдерінің нақты тілдік деректері негізінде дәлелденген. Сонымен қатар автор өз тұжырымдарын отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерімен салыстырып, ғылыми жаңалығын айқындаған.</p>
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	<p>5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) <u>ішінара жаңа (25-75% жаңа)</u>; 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).</p>	<p>Диссертациялық жұмыста алынған ғылыми нәтижелер мен тұжырымдар түркі тілдеріндегі фонологиялық айырым белгілерін диахрондық аспектіде жүйелі түрде қарастыруымен ерекшеленеді. Автор фонемалардың тарихи кезеңдердегі позициялық өзгерістерін, фонологизация үдерістерін және айырым белгілердің қалыптасу механизмдерін кең тілдік материал негізінде дәлелдеп көрсеткен. Бұл нәтижелер бұрынғы зерттеулерде қарастырылған мәселелерді тұтастай ғылыми жүйеге түсіреді. Сондықтан диссертацияда ұсынылған ғылыми нәтижелер мен ережелер белгілі бір сипатта жаңалыққа ие.</p>

		<p>5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).</p>	<p>Диссертацияның қорытындылары жүргізілген кешенді тарихи-фонологиялық және салыстырмалы-типологиялық талдаулардың нәтижесі болып табылады. Автор түркі тілдеріндегі вокализм мен консонантизм жүйелерінің эволюциясын айырым белгілер теориясы тұрғысынан өз бетінше пайымдап, бұрын ғылыми айналымда нақты тұжырымдалмаған қорытындыларды ұсынады.</p>
		<p>5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) толығымен жаңа; 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).</p>	<p>Диссертация техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдерді зерттеуді мақсат етпейді. Гуманитарлық ғылымдар бағытына жататын диссертациялық зерттеуде ұсынылған шешімдер теориялық-әдіснамалық сипатқа ие.</p>
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	<p>Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде <u>негізделген</u>/негізделмеген (qualitative research (куолилатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).</p>	<p>Диссертациялық жұмыста жасалған негізгі қорытындылар көлемді тілдік деректерге, салыстырмалы-тарихи, типологиялық және фонологиялық талдау нәтижелеріне сүйене отырып негізделген. Автор түркі тілдерінің әртүрлі топтарына (қыпшақ, оғыз, қарлұқ) жататын тілдер материалын жүйелі түрде салыстырып, алынған нәтижелерді ғылыми тұрғыдан дәйекті дәлелдермен бекіткен. Қорытындылар фонемалардың айырым белгілерінің тарихи дамуын сипаттайтын нақты фактілерге, көне түркі жазба ескерткіштері мен қазіргі түркі тілдерінің деректеріне негізделген. Зерттеу барысында қолданылған диахрондық талдау, ретроспективалық салыстыру және реконструкция әдістері алынған тұжырымдардың ғылыми сенімділігін қамтамасыз етеді.</p>
7.		<p>Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет:</p>	<p>№1 ереже Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді</p>

Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	<p>7.1 Ереже дәлелденді ме?</p> <p>1) дәлелденді;</p> <p>2) шамамен дәлелденді;</p> <p>3) шамамен дәлелденбеді;</p> <p>4) дәлелденбеді;</p> <p>5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.</p>	<p>Ереже тарихи фонетика мен тарихи фонологияға қатысты отандық және шетелдік лингвистердің (Н.А. Баскаков, Н.С. Трубецкой, Л.В. Щерба және т.б.) ғылыми тұжырымдарына сүйене отырып, тілдік деректер негізінде дәлелденген.</p> <p>7.2 Тривиалды ма? Иә.</p> <p>Себебі бұрын белгілі қағидалар диахрондық фонология тұрғысынан жүйеленіп, фонемалар мен айырым белгілердің тарихи дамуы арнайы зерттеу нысаны ретінде қарастырылған.</p> <p>7.3 Жаңа ма? Жоқ.</p> <p>Теориялық негіздері бұрыннан белгілі. Тарихи фонетика мен тарихи фонологияның арақатынасы айырым белгілер эволюциясы арқылы нақты тілдік материал негізінде кеңейтіліп сипатталған.</p> <p>7.4 Қолдану деңгейі:</p> <p>Орташа – тарихи фонология, салыстырмалы тіл білімі және түркітану салаларына қатысты.</p> <p>Мақалада дәлелденген бе? 1) ия.</p> <p>Ереже диссертация авторының ғылыми мақалаларында көрініс тапқан: Түркі (қыпшақ) тілдеріндегі қысаң дауыстыларының тарихи негіздері // А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының TILTANYM журналы.</p> <p>№1 34-43 бб. Қазақ тіліндегі дыбыстардың фонологиясы // Абай атындағы ҚазҰПУ хабаршысы. «Филология ғылымдары» сериясы. 2017 ж. №1. 92-95 бб.</p> <p>№2 ереже</p> <p>Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді</p> <p>Ереже көне түркі жазба ескерткіштерінің материалдары мен қазіргі түркі тілдерінің деректері арқылы дәлелденген. Қатаң дыбыстардың позициялық тұрақтылығы нақты тілдік фактілермен негізделген.</p> <p>7.2 Тривиалды ма? Иә.</p>
	<p>7.2 Тривиалды ма?</p> <p>1) ия;</p> <p>2) жоқ;</p> <p>3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес.</p>	
	<p>7.3 Жаңа ма?</p> <p>1) ия;</p> <p>2) жоқ;</p> <p>3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес.</p>	
	<p>7.4 Қолдану деңгейі:</p> <p>1) тар;</p> <p>2) орташа;</p> <p>3) кең</p> <p>4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес.</p>	
	<p>7.5 Мақалада дәлелденген бе?</p> <p>1) ия;</p> <p>2) жоқ</p> <p>3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.</p>	

			<p>Себебі қатаң–ұяң оппозициясы диахрондық тұрғыдан қайта пайымдалып, қатаң айырым белгінің бастапқы екені жүйелі түрде көрсетілген.</p> <p>7.3 Жаңа ма? Иә.</p> <p>Тұжырым бұрынғы ғылыми пікірлерге сүйенгенімен, оларды диахрондық фонология аясында бірізді түрде дәлелдеу арқылы нақтыланған.</p> <p>7.4 7.4 Қолдану деңгейі:</p> <p>Орташа – тарихи фонология, көне түркі тілі, салыстырмалы фонетика курстарында қолдануға болады.</p> <p>7.5 Мақалада дәлелденген бе? 1) ия.</p> <p>Ереже автордың жарияланған ғылыми мақалаларында талданып, ғылыми айналымда апробациядан өткен: Дифференциалды белгілер немесе айырым белгілердің фонологиялық - абстрактілік ерекшеліктері // Наука и жизнь Казахстана. Филология сериясы. №3. Астана, 2018 ж. 257-260 бб.</p> <p>№3 ереже</p> <p>Ереже дәлелденді ме? 1) дәлелденді</p> <p>Ереже дауысты фонемалардың тарихи дамуына қатысты кең тілдік деректерге және көне түркі жазба материалдарына сүйене отырып дәлелденген.</p> <p>7.2 Тривиалды ма? Иә.</p> <p>Себебі жуан–жіңішке айырым белгісінің тарихи эволюциясы жеке фонемалар (а, е, о, ө, у–і, ä) негізінде кешенді түрде қарастырған Н.Баскаковтың идеясына сүйенеді.</p> <p>7.3 Жаңа ма? Иә.</p> <p>Жаңалық абсолютті жаңа теория ұсынуда емес, дауысты фонемалардың айырым белгілерін тарихи-фонологиялық тұрғыдан жүйелеуінде көрінеді.</p> <p>7.4 Қолдану деңгейі.</p>
--	--	--	--

		<p>Орташа – тарихи фонология, вокализм теориясы, түркі тілдерінің салыстырмалы фонологиясы саласында.</p> <p>7.5 Мақалада дәлелденуі: Ереже автордың ғылыми мақалаларында баяндалған: The</p> <p>https://tpls.academypublication.com/index.php/tpls/article/view/8427</p> <p>№4 ереже</p> <p>7.1 Дәлелденуі: Ереже фонологиялық және морфонологиялық құбылыстарды талдау арқылы, нақты морфемалық және фонетикалық алмасулар негізінде дәлелденген.</p> <p>7.2 Тривиалды ма? Жоқ. Себебі фонология мен морфонологияның арақатынасы тек теориялық емес, тілдік деректер арқылы жүйелі түрде сипатталған.</p> <p>7.3 Жаңа ма? Иә. Ғылыми жаңалық екі саланың шекарасын айқындауда және олардың өзара байланысын диахрондық тұрғыдан түсіндіруде көрінеді.</p> <p>7.4 Қолдану деңгейі: Орташа – морфонология, тарихи грамматика, фонология теориясы салаларында.</p> <p>7.5 Мақалада дәлелденуі: Ереже диссертация авторының жарияланған еңбектерінде қамтылған. Қазақ тіліндегі дыбыстық құбылыстар мен морфонологиялық құбылыстардың сипаты // ҚазҰПУ хабаршысы. Филология сериясы. №3. Алматы, 2016 ж. 79-83 бб. Қазақ тіліндегі дыбыстық құбылыстар // А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының TILTANYM журналы. №4. Алматы, 2015 ж. 109-117 бб.</p>
--	--	--

			<p>№5 ереже</p> <p>7.1 Дәлелденуі: Ереже артикуляциялық-акустикалық талдаулар мен түркі тілдерінің нақты фонологиялық материалдары негізінде дәлелденген.</p> <p>7.2 Тривиалды ма? Жоқ. Тривиалды емес, себебі бірөлшемді және көпөлшемді айырым белгілердің жіктелуі тарихи-фонологиялық тұрғыдан жүйеленіп көрсетілген.</p> <p>7.3 Жаңа ма? Иә. Жаңалығы бұрын белгілі ұғымдарды нақты параметрлер арқылы жіктеп, оларды вокализм мен консонантизм жүйелерімен байланыстыруында.</p> <p>7.4 Қолдану деңгейі: Орташа – фонология теориясы, артикуляциялық фонетика және түркі тілдерінің фонологиялық жүйесін зерттеу салаларында.</p> <p>7.5 Мақалада дәлелденуі: Ереже автордың ғылыми мақалаларында негізделген: Syllable Theory and Diachronic Phonology: Vocalism and Consonantism in Turkic Languages // Eurasian Journal of Applied Linguistics 10 (1) (2024) 50-59 pp.</p>
8.	Дәйектілік қағидаты. Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған: <u>1) ия;</u> 2) жоқ.	Диссертациялық жұмыста қолданылған әдіснама нақты анықталған және зерттеу мақсаты мен міндеттеріне толық сәйкес келеді. Автор салыстырмалы-тарихи, салғастырмалы, типологиялық, ретроспективалық және реконструкциялық әдістерді жүйелі түрде пайдаланып, олардың қолданылу аясын негіздеген. Әдіснамалық ұстанымдар зерттеу логикасымен өзара үйлесім тапқан.

		<p>8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:</p> <p>1) ия; <u>2) жоқ.</u></p>	<p>Диссертациялық зерттеу теориялық және салыстырмалы-тарихи сипатта жүргізілген. Жұмыстың мақсаты мен пәніне сәйкес компьютерлік технологияларға немесе сандық модельдеуге негізделген әдістерді қолдану міндетті болмаған. Автор фонологиялық айырым белгілерін тарихи-диахрондық тұрғыдан талдауда дәстүрлі лингвистикалық әдістерді тиімді пайдаланған. Бұл зерттеу бағыты үшін компьютерлік технологияларды қолданбау жұмыстың ғылыми құндылығына әсер етпейді.</p>
		<p>8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):</p> <p>1) ия; <u>2) жоқ.</u></p>	<p>Зерттеу гуманитарлық ғылымдар саласына жататын теориялық-лингвистикалық еңбек болғандықтан, эксперименттік зерттеу әдістері қолданылмаған. Дегенмен диссертацияда жасалған қорытындылар көлемді тілдік деректерге, тарихи жазба ескерткіштерге және салыстырмалы талдауларға сүйене отырып негізделген.</p> <p>Эксперименттің болмауы зерттеудің ғылыми дәйектілігін төмендетпейді және жұмыстың әдіснамалық ерекшелігімен түсіндіріледі.</p>
		<p>8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен <u>расталған</u> / ішінара расталған / расталмаған.</p>	<p>Диссертацияда ұсынылған негізгі ғылыми тұжырымдар отандық және шетелдік жетекші ғалымдардың еңбектеріне (түркітану, фонология, тарихи лингвистика салалары бойынша) жасалған дәйекті сілтемелермен негізделген. Пайдаланылған дереккөздер ғылыми тұрғыдан сенімді және зерттеу тақырыбына толық сәйкес келеді.</p> <p>Әдебиеттермен жұмыс жасау деңгейі жоғары.</p>
		<p>8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға <u>жеткілікті</u>/жеткіліксіз.</p>	<p>Пайдаланылған әдебиеттер тізімі диссертациялық зерттеудің тақырыбын толық қамтиды. Онда түркі тілдерінің фонологиясы, тарихи фонетика, диахрондық зерттеулер бойынша негізгі іргелі еңбектер мен қазіргі ғылыми жарияланымдар қамтылған.</p>

9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы: <u>1) бар;</u> 2) жоқ.	Диссертациялық жұмыстың теориялық маңызы жоғары. Зерттеу нәтижелері түркі тілдерінің тарихи фонологиясын, айырым белгілер теориясын және фонемалардың диахрондық дамуын ғылыми тұрғыдан тереңдетеді. Автор ұсынған тұжырымдар қазақ және жалпы түркі фонологиясының теориялық негіздерін жүйелеуге, тарихи-фонологиялық зерттеулердің әдіснамалық аясын кеңейтуге мүмкіндік береді.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары: <u>1) ия;</u> 2) жоқ.	Диссертацияда алынған нәтижелерді жоғары оқу орындарында тарихи фонетика, тарихи фонология, түркі тілдерінің салыстырмалы фонологиясы, қазақ тілінің тарихи грамматикасы пәндері бойынша дәріс оқу барысында пайдалануға болады. Сонымен қатар зерттеу материалдары арнаулы курстар мен оқу-әдістемелік құралдар дайындауда, ғылыми-зерттеу жұмыстарында қолдануға жарамды. Практикалық қолданым оқу үдерісі мен ғылыми-зерттеу саласымен шектеліп, зерттеу табиғатына толық сәйкес келеді.
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма? 1) толығымен жаңа; <u>2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);</u> 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертацияда ұсынылған практикалық бағыттағы тұжырымдар мен ұсынымдар негізінен теориялық нәтижелерге сүйенеді, оларды оқу-әдістемелік және ғылыми практикада қолдануға бағытталған. Диссертация авторының тарихи-фонологиялық талдауларға негізделген пайымдаулары бұрынғы зерттеулерді толықтырып, белгілі бір деңгейде жаңаша түсіндірулер ұсынады.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: <u>1) жоғары;</u> 2) орташа; 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Диссертациялық жұмыс академиялық жазу талаптарына толық сәйкес ресімделген. Мәтін ғылыми стильде жазылған, ойдың берілуі жүйелі әрі логикалық тұрғыдан бірізді. Бөлімдер мен тараулар арасындағы мазмұндық байланыс сақталған, ғылыми пайымдаулар нақты әрі дәйекті түрде баяндалған. Жұмыстың құрылымы бекітілген нормативтік талаптарға сәйкес келеді: кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды және пайдаланылған әдебиеттер тізімі толық әрі дұрыс ресімделген. Пайдаланылған дереккөздерге жасалған сілтемелер ғылыми этика талаптарына

			сай берілген. Жалпы алғанда, диссертацияның жазылу және ресімделу сапасы жоғары деңгейде деп бағаланады.
11.	Диссертацияға ескертулер		<p>Диссертациялық жұмыс жалпы алғанда жоғары ғылыми деңгейде орындалғанымен, зерттеуді одан әрі жетілдіру мақсатында төмендегідей жекелеген ескертулерді атап өтуге болады:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Диссертацияда түркі тілдеріндегі фонологиялық айырым белгілерінің тарихи дамуы кең көлемде талданғанымен, кейбір теориялық тұжырымдарды графикалық схема, кесте немесе жинақтаушы үлгілер арқылы көрсету жұмыстың мазмұнын көрнекі ете түсер еді. 2. Жұмыста пайдаланылған тілдік материал ауқымды болғандықтан, жекелеген тұстарда нақты мысалдарды жүйелеу немесе қысқаша қорытынды шолулар беру зерттеу нәтижелерін қабылдауды жеңілдетер еді. 3. Кейбір бөлімдерде тарихи-фонологиялық талдаулар өте егжей-тегжейлі берілген, осыған байланысты жекелеген параграфтарды ықшамдау жұмыстың құрылымдық жинақылығын арттыра түсетін еді. 4. Кейбір терминдерді, атауларды бірізді қолдану ұсынылады. Мысалы, Москва емес, Мәскеу; алдыңғы дауысты емес, тіл алды дауыстысы; артыңғы дауысты емес, тіл арты дауыстысы; регион емес, аймақ; 65-беттегі жуан қ, жіңішке к (әдетте, дауысты дыбыстарға қолданатын термин); 77-78 беттердегі «қарсылас, қарсыласым, қарсылас жұп, а/ә дауысты жұбы ... қарсыластардың қатарына жатады» бір оппозиция терминімен берген дұрыс. 5. Кейбір ойларға, көзқарастарға толық сипатта талдау жасағаны дұрыс болатын еді.

			<p>Мысалы, 52-беттегі С.Малов пікірінің не себепті сынға ұшырағаны түсініксіз.</p> <p>Немесе: Н.Баскаковтың түркі тілдерін жіктеуі не себепті шындыққа жақын екені толық көрсетілсе, оның фонемаларды реконструкция жасауындағы әдісі толық сипатталса, не себепті автор басқаның емес, сол ғалымның тұжырымы дұрыс екенін дәлелдеп, өз мысалында көрсетсе, дұрыс болар еді.</p> <p>Алайда аталған ескертулер диссертацияның негізгі ғылыми тұжырымдарына әсер етпейді және ұсынылған зерттеудің ғылыми құндылығын төмендетпейді.</p>
12.	<p>Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)</p>		<p>Докторанттың диссертациялық зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған ғылыми мақалалары жұмыстың негізгі мазмұнымен тығыз байланысты және зерттеудің басты ғылыми нәтижелерін қамтиды.</p> <p>Мақалаларда түркі тілдеріндегі фонологиялық айырым белгілерінің тарихи дамуы, вокализм мен консонантизм жүйелерінің эволюциясы, фонемалардың диахрондық өзгерістері жүйелі түрде талданған.</p> <p>Жарияланған еңбектердің бір бөлігі халықаралық ғылыми талаптарға сай рецензияланатын журналдарда, оның ішінде Scopus дерекқорында индекстелетін басылымдарда 2 мақала жарық көрген.</p> <p>Бұл мақалалардың ғылыми деңгейінің жоғары екенін және зерттеу нәтижелерінің халықаралық ғылыми қауымдастықта апробациядан өткенін көрсетеді.</p> <p>Сонымен қатар докторанттың мақалалары Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі ұсынған ғылыми басылымдар тізіміне енгізілген журналдарда 5 мақала және халықаралық ғылыми конференциялар материалдарында 4 мақала жарияланған. Бұл жарияланымдар диссертациялық</p>

			<p>жұмыстың негізгі тұжырымдарын әр қырынан толықтырып, олардың ғылыми негізділігін күшейтеді.</p> <p>Жалпы алғанда, докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша жарияланған мақалалары ғылыми мазмұны, теориялық тереңдігі және әдіснамалық деңгейі тұрғысынан диссертациялық жұмысқа толық сәйкес келеді және қойылатын талаптарға сай деп бағаланады.</p>
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)		<p>Диссертациялық жұмыс өзекті тақырыпқа арналған, ғылыми жаңалығы бар, негізгі тұжырымдары жеткілікті деңгейде негізделген және теориялық әрі практикалық маңызға ие. Диссертацияның нәтижелері докторанттың жарияланған ғылыми мақалаларында апробациядан өткен.</p> <p>Осыған байланысты Оспангазиева Назгуль Бакытовнаның «Түркі тілдеріндегі фонологиялық айырым белгілерінің тарихи негіздері» тақырыбындағы диссертациялық жұмысы Философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін қойылатын талаптарға толық сәйкес келеді және ізденушіге «6D021300 – Лингвистика» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алуға лайық деп есептеймін</p>

Философия докторы PhD,
 “Bolashaq” Академиясы Ғылым және
 халықаралық байланыс басқармасының басшысы

08.01.2026.

Б.Р.Хасенов

Б.Р.Хасенов

*Кадрлар басқармасының
 маманы Камиева А.К.*

А.К.